

Geografski pojmi in terminologija

Pri pouku geografije je geografska terminologija sestavni del pouka, saj se geografije enostavno ne more poučevati brez nje. Pod tem pojmom lahko razumemo nekdanje učne načrte zapisane pojme, ki so vključevali tako geografsko terminologijo kot lastna geografska imena.

Pri pojmi gre za vprašanja, na primer koliko in katere pojme vključiti v UN, in jih torej morajo učenci poznati, ter na kateri ravni. Ali morajo poznati lokacijo nekega mesta ali države, ali morajo znati definicijo pojma, jo razumeti (razložiti, pojasniti s svojimi besedami, uporabiti na drugem primeru) ali morda še kaj drugega. To mdr. pomeni, da samo število pojmov, zapisanih v ciljih, še ne dokazuje natrpanosti UN s pojmi, kakor so nekateri učitelji trdili za učne načrte do leta 2007 (za gimnazije in srednje šole) oz. 2011 (za OŠ). Zadnji UN, ki je imel v posebni rubriki oz. stolpcu zapisane pojme, je bil UN iz leta 1998. Tako je imel UN za OŠ zapisanih 749 pojmov, od katerih je bilo kar 418 lastnih zemljepisnih imen (imena rek, pokrajin, celin, morij, mest, prebivalcev držav idr.), UN za gimnazije pa 906 pojmov, od katerih je bilo 336 lastnih zemljepisnih imen. Ker so se nekateri pojmi ponavljali, je realno moral učenc

v OŠ (s)poznati vsaj 300 pojmov (brez lastnih zemljepisnih imen), dijak v gimnaziji pa nekaj manj kot 600. Ker so pojmi dokaj opredeljiva in jasna stvar, so jih ohranili tudi v predmetnem izpitnem katalogu za maturo. Nismo jih šteli, a jih je bistveno več kot v UN zlasti zaradi lastnih zemljepisnih in drugih imen.

Aktualna učna načrta za OŠ in gimnazije nimata navedenih pojmov v posebni rubriki, ampak jih bolj ali manj jasno prepoznamo v ciljih. Kot primer bolj opredeljenega, podrobno razčlenjenega cilja lahko v tej zvezi navedemo cilj, da dijaki na slikovnem gradivu in v naravi prepoznajo reliefne oblike (tako površinske kot podzemne, prisojno in osojno stran, tipe erozije, denudacije in posledice drugih zunanjih dejavnikov), bolj splošen pa je npr. cilj, da pojasnijo procese in posledice poledenitev. Cilj je široko zapisan, za marsikoga preširoko (Kaj pa naj o tem povem učencem, dijakom?), vendar bi moral učitelj geografije (vsaj približno) vedeti, kaj lahko na ravni OŠ ali srednje šole zahteva od učencev oz. dijakov. Najprej se s to problematiko seznanijo študenti pri predmetu didaktika geografije, kasneje se s tem nemalokrat srečajo na različnih izobraževanjih, preko strokovne literature, študijskih srečanj ...

Glede terminologije je natančnejši predmetni izpitni katalog (PIK). To ponazori primer iz obč

Preglednica 1: Primerjalni zapis ciljev v UN za gimnazije iz leta 2007 in PIK-u

Sklop UN/PIK	UN za gimnazije	PIK
Obča geografija: <i>Površje Zemlje</i>	Dijaki opišejo nastanek različnih tipov obal in ob slikah ugotavljajo njihove značilnosti.	Dijak razloži nastanek riaškega, fjordskega, dalmatinskega, estuarskega, lagunskega, deltastega tipa obale in ob slikah ugotavlja njihove značilnosti.
Obča geografija: <i>Vodovje</i>	Dijaki spoznajo porečje in njegove elemente, jih vrednotijo z okoljskega vidika in pomena za človeka.	Dijak razloži hidrološke pojme: porečje, rečni sistem, razvodnica, povodje, rečni režim, pretok reke, vodostaj; razloži dejavnike, ki vplivajo na oblikovanje rečnega režima; razloži lastnosti podzemnih voda: talna voda/podtalnica, prosta talna voda, ujeta talna voda ali arteška voda, skalna voda.
Obča geografija: <i>Kmetijstvo</i>	Dijaki spoznajo različne oblike kmetijstva z vidika razvoja in intenzivnosti ter razložijo vzroke za njihov nastanek.	Dijak opiše oblike kmetijstva z vidika razvoja in intenzivnosti: intenzivno, ekstenzivno, monokulturno, polikulturno, tržno, samooskrbno, tradicionalno, sodobno, specializirano, trajnostno, namakalno, plantažno, nomadsko, selilno, ter razloži vzroke za njihov nastanek.
Geografija Slovenije: <i>Predalpske pokrajine</i>	Dijaki na zemljevidu določijo glavna hribovja, planote, kotline in doline.	Dijak pozna in na zemljevid umesti: Idrijsko-Cerkljansko hribovje, Škofjeloško-Polhograjsko hribovje, Posavsko hribovje, Zgornjo Savinjsko dolino, Golte, Celjsko kotlino, Velenjsko kotlino, Pohorje, Dravsko dolino, Ljubljansko kotlino, Ljubljansko barje, Ljubljansko polje, Kamniško-Bistriško polje, Kranjsko-Sorško polje, Dobrave, Deželo in Blejski kot, Idrijsko, Poljansko in Selško Soro, Ljubljano, Kamniško Bistrico, Savo, Savinjo, Mežo, Dravo, Tolmin, Idrijo, Škofjo Loko, Bled, Kranj, Vrhniko, Ljubljano, Domžale, Trbovlje, Židani Most, Celje, Laško, Velenje, Šoštanj, Slovenj Gradec, Ravne na Koroškem, Mežico.

geografije (cilja iz sklopa *Površje Zemlje* in iz sklopa *Kmetijstvo*) in primer geografije Slovenije (cilj iz sklopa *Predalpske pokrajine*) v Preglednici 1, kjer primerjamo cilje iz UN in PIK-a. Kaj je boljše, bomo pustili za neko drugo razpravo, gotovo pa je oboje bolj ali manj ustrezno za svoj namen.

V zgornjih primerih in pri drugih ciljnih iz UN (za gimnazije) se pojavljajo dileme, kateri pojmi oz. termini so (bolj)pravi. Tako je novejši termin podzemna voda, ki nadomešča prejšnje termine podtalnica, podtalna voda ali talna voda. Podobno danes govorimo o kraških (reliefnih) oblikah in ne o kraških pojavih, geografi pa tudi dobro ločimo med terminom pokrajina in krajina, usedlino (sedimentom) in sedimentno kamnino, področjem in območjem, toplotnimi in podnebnimi pasovi itn., kar nekaj pa je tudi terminov, ki v osnovi pomenijo isto, se pa v različnih strokah uporabljajo različno, kot je primer za tla (pedologija) in prst (geografija).

Poglejmo še nekaj dilem glede pojmov oz. terminologije. V UN za gimnazije je pri sklopu *Površje Zemlje* zapisano, da dijaki na slikovnem gradivu in v naravi prepoznajo reliefne oblike (tako površinske kot podzemne, prisojno in osojno stran, tipe erozije, denudacije in posledice drugih zunanjih dejavnikov). Predpostavimo, da ta cilj vključuje tudi prepoznavanje reliefnih oblik, kot so grič, hrib in gora (pogorje). Te oblike lahko opišemo glede na značilnosti izoblikovanosti površja (naklona pobočij), relativne in absolutne nadmorske višine in še česa. V tej zvezi v učbenikih običajno piše, da je grič manjša vzpetina (do 300 m), da je hrib višji od griča (in visok približno do 1500 m), gore pa da so višje od hribov (torej od 1500 m). Zanimalo nas je, kaj o tem pravi Geografski terminološki slovar (2005). Zanimivo, a tam je grič definiran kot »vzpetina, nižja od hriba«; hrib kot »vzpetina, višja od griča in nižja od gore ter manj razsežna in bolj razčlenjena od nje«, gora pa kot »velika, masivna, navadno manj razčlenjena vzpetina, višja od griča ali hriba« (Geografski terminološki slovar, 2005). Da ne bi, spoštovane učiteljice in učitelji geografije, kaj več zahtevali od učencev oz. dijakov! Toda to je verjetno eden od redkih primerov, ko skušamo učitelji neko stvar bolj določno in natančno opisati, kot je včasih potrebno v stroki sami. Kako bi šele bilo, če bi želeli z učenci oz. dijaki

razjasniti pojem erozija, ki ima po Geografskem terminološkem slovarju dva ključna pomena v geomorfologiji kot 1) »dolbenje, razjedanje, žlebljenje in odnašanje kamninske gmote in preperine, zlasti zaradi delovanja tekoče vode« in 2) »vsi eksogeni procesi odnašanja kamninskih gmot in preperine«. Še dobro, da erozijo v praksi (pri pouku v šoli) opredelimo kot dolbenje (in vrezovanje) v površje, kot vrste pa naštejemo rečna, morska, vetrna in ledeniška erozija. Smo pa v slovarju zaman iskali npr. termin gentrifikacija, ki ga učni načrt (za gimnazije) niti ne zahteva, se pa pojavlja na mednarodni geografski olimpijadi – ta nam daje sliko širše mednarodne primerljivosti znanja geografije med dijaki različnih držav. Še dobro, da ga najdemo tudi v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, ki nam razloži, da je to 1. spreminjanje pretežno bivalnih mestnih predelov z lokalnim prebivalstvom s pozidavo, prenovo v predele s turistično, storitveno namembnostjo višjega razreda in 2. spreminjanje prvotne namembnosti v turistično, storitveno višjega razreda. In tudi tu velja, da tudi ta primer ni nobeno merilo, kaj naj bi bilo v slovenskih učnih načrtih za geografijo.

Za konec naj zapišemo, da problematika pojmov oz. strokovne terminologije in lastnih imen ni »kar nekaj«, ampak strokovni problem, pri pouku pa moramo poleg tega še vedeti, katere ključne pojme bomo pri pouku obravnavali, kako, in na koncu, morda najpomembnejše, na kateri ravni (stopnji) jih morajo učenci oz. dijaki obvladati.

Viri in literatura

- Bufon, M., Humar, M., Kladnik, D., Košmrlj-Levačič, B., Lovrenčak, F., in Orožen Adamič, M. (2005). *Geografski terminološki slovar*. <https://doi.org/10.3986/978-961-254-470-6>
- Predmetni izpitni katalog za splošno matura. Geografija*. <https://www.ric.si/splosna-matura/predmeti/geografija/>
- Učni načrt. Program osnovna šola. Geografija*. (2011). Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_geografija.pdf
- Učni načrt. Program splošna, klasična in ekonomska gimnazija. Geografija*. (2017). Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2012/programi/media/pdf/un_gimnazija/geografija_spl_gimn.pdf